

Roberto Bolanjo i Saša Markuš

PAKAO JE ODAVNO MEĐU NAMA

Saša Markuš: *Vaše knjige su poslednjih godina prevedene na osam jezika. To je lep uspeh za pisca. S druge strane, kako Vam se čine reči Tomasa Bernharda da „jedna prevedena knjiga nikada nije prevedena, uvek je reč o novoj knjizi“? Šta za Vas znači prevod?*

Roberto Bolanjo: Za mene prevod je uvek dobra vest i nezasluzen poklon. Verujem, kao i Borhes, da književno delo leži upravo u prevodu, gde se dokazuje pred sobom. Ako preživi proces prevođenja, to znači da vredi. Ako ne, pa dobro, onda znači da nije ni bilo tako vredno. Ne verujem da ima neprevodivih autora, nego tekstova koji ne podnose ni najmanji potres u okviru, na primer, sopstvene strukture.

Markuš: *Poslednjih godina ste pre svega romansirer. Smatrate li možda priču skraćenim romanom? Po pričama „Prefiguracija Lala Kure“ i „Život En Mur“ moglo bi se pomisliti da smatrate...¹*

Bolanjo: Imate potpuno pravo što se tiče „Prefiguracije Lala Kure“. To je čak i trebalo da bude roman. Počeo sam da je pišem 1991, a sledeće godine sam oboleo i odložio je. Kad sam se oporavio, uvideo sam da nažalost bolje funkcioniše kao priča i zato sam je ostavio, da kažem, u detinjstvu i prvoj mladosti Lala Kure. „En Mur“, nasuprot tome, začeta je kao priča koja je trebalo da liči na roman koji je sa svoje strane morao da liči na roman-reku. Sve u svemu, ipak ne shvatam priču kao skraćeni roman, barem ne svoje priče, iako mnoge od njih izgledaju kao da su izvučene iz mojih romana ili kao da su njihova poglavlja. Ponekad imam suprotan utisak, da u nekim romanima vidim proširene priče. I zaista, ako malo zastanemo da mislimo, u svakoj priči ima mnogo priča ili mini-priča. Ha primer, Borhesov „Alef“ je bez sumnje pripovest za sebe, ali može da se podeli na nekoliko priča pa čak i na seriju opaski o pogrešnoj empatičnosti poezije.

Markuš: *U svojim kratkim prozama, s obzirom na njihov prostor, u izrazito velikoj meri koristite, kombinujete, parodirate, rekontekstualizujete... potpuno različite prozne matrice ili strategije (krimić, neorealizam, pikarski model, ludizmi, vizuelni diskurs itd.). Ako nije tajna, kako onda obezbeđujete određeni balans svojih priča?*

Bolanjo: Veoma pažljivo odmeravajući doze stvari o kojima pričate. I sa mnogo sreće.

Markuš: *Kako Vam se čini mišljenje da su Vaši romani više pseudodokumentarni i ludički nego Vaše priče, koje više deluju neorealistički?*

Bolanjo: Ne znam. U stvari, kada završim jednu knjigu, kojeg god da je žanra, nastojim da je zaboravim i da uplovim što pre u novi projekat, delom zato što mi je potreban novac,

¹ Pripovesti izvorno objavljene u: Bolaño (2001, 1997), a na srpskom u izboru priča Roberta Bolanjo *Isprave za ples*, Svetovi, Novi Sad, 2002.

a delom zato što vreme, otkako čovek uđe u četrdesetu, leti. Sve u svemu, verujem da je moj najpoetičniji tekst *Divlji detektivi*, roman na više od šest stotina stranica.

Markuš: *Romani se i dalje znatno više čitaju od zbirki priča, iako bi se pomislilo da bi ovo vreme, po sveopštoj fragmentarnosti i ubrzanju, moglo biti adekvatnije kraćoj formi? S druge strane, kriza čitanja je, bez obzira na žanr, evidentna. Šta bi se moglo reći o tome?*

Bolanjo: Verujem da svaki tekst ima ponekog čitaoca ponegde. Recimo da, platonski, svaki tekst traži svog čitaoca ili se otelovljuje da bi čitalac mogao da ga nađe. I tu prestaju da budu značajni i broj stranica, i vreme potrebno za čitanje, kao i brzina života. O krizi čitanja ne znam ništa. Niti me zanima previše. Ono što me izistinski zanima jeste kriza pisanja. Pilićarenja novih pisaca, literatura shvaćena kao izvor poštovanja, postignutog između ostalog na mafijaški način, od strane čoveka od ugleda, a ne kao istraživanje okruženja slobode.

Markuš: *Iako je u mnogim trenucima poetična, ili zabavna i humorna, Vaša proza skenira politiku, savremenu civilizaciju, moć Gluposti... sa dosta skepse, čak i okrutnosti. Da li čitaocu nudite neku nadu, neki pozitivni orijentir?*

Bolanjo: Čitaocima ne nudim ništa ili gotovo ništa. U najboljem slučaju, dobro skrojenu priču. Ili seriju tamnih uglova. I možda – ali ovo samo u najoptimalnijem mogućem slučaju – etičku volju za hrabrošću.

Markuš: *Izvan hispanskih područja uglavnom se smatra da se savremena latinoamerička literatura sastoji, manje ili više, od borhesovskog, kortasarovskog i magijsko-realističkog diskursa. Šta prvi pisac koji srpskom čitaocu celovito dokazuje da nije tako duguje Borhesu, Kortasaru i istaknutim magijskim realistima i koliko ga ova tradicija ograničava?*

Bolanjo: Borhes i Kortasar mi se jako sviđaju, Garsija Markes manje. A ni najmanje mi se ne sviđaju Garsija Markesovi epigoni, pisci, da ih na neki način tako nazovem, zainteresovaniji za uspeh nego za literaturu. Ipak, ni sva trojica, što se mene tiče, ne predstavljaju tradiciju u totalitetu. Možda je Borhes centar latinoameričke strane mog kanona. Ali najvažnije grane ovog kanona uopšte čine Nikanor Para, Oneti, peruanski pesnici Valjeho i Martin Adin, Roberto Arlt, za koga mislim da je tvorac književne tradicije „izvan zakona“, tradicije emigranata i njihove dece, književnosti koja emanira niži društveni sloj pri čemu ni najmanje ne mislim na socrealističku literaturu nego pre svega na lumpen, varvarsku, neodmerenu, anarhičku. U stvari je teško pričati o latinoameričkoj tradiciji u bilo kom pogledu, jer Latinska Amerika kao geografsko područje nije onaj divlji i nevini prostor kakav se zamišlja u Evropi ili kakvim ga vide neki glupaci, nego pre svega jedna ludnica, jedna evropska ludnica izgubljena u onim prostranstvima.

Markuš: *Kako Vam se pak čine „Raj i pakao Latinske Amerike“² s obzirom na političke i druge perspektive?*

² Pitanje sročeno na osnovu rečenice „Mislim na pesnike umrle u spravama za mučenje, mislim na umrle od side, od predoziranja, na sve koji su verovali u raj Latinske Amerike i umrli u paklu Latinske Amerike“, Bolanjo (2002), str. 183. (Prim. S. M.)

Bolanjo: Pakao je odavno među nama. Najtužnije od svega je što smo previše puta u potrazi za rajem pronašli upravo pakao. Vidite da nemam previše iluzija. Zaista nemam mnogo iluzija ni o čemu. Mada se uvek nešto desi. Ko zna.

Markuš: *Zanimljivo je da su se dva bitna događaja za Sjedinjene Američke Države i Čile dogodila na isti datum, 11. septembar – reč je naravno o tragediji u Vol Stritu, odnosno, 28 godina ranije, državnom udaru u Čileu. U tom svetlu, šta biste rekli o izjavi pripovedača Vaše priče Isprave za ples: „11. septembar za mene je bio, osim krvavog spektakla, humoristički spektakl“?*

Bolanjo: Bio je to humorističan spektakl. U redu, u nekoj meri to je bio za mene, pošto je evidentno da sam ja pripovedač te priče. Nervoze, improvizacija, strah, greške, mogu da se pretvore u nešto što vodi smehu. Kao kad vidimo Harolda Lojda okačenog o časovnik visok sto metara. Smejemo se, a ne bismo smeli da se smejemo, budući da ako padne poginuće, ali je sigurno da nam se čini (i jeste) vrlo zabavan. Ili kada vidimo Čaplina kako jede cipelu. Nije zabava najvažniji aspekt te situacije, pa ipak se smejemo. Ili Baster Kiton, kada ga jure stotine policajaca. Poslednje Svevove reči, na primer, kada traži poslednju cigaretu garantujući toj osobi koja mu NE da cigaretu, da bi mu to zaista bila poslednja, morale bi da nas nateraju na neutешan plač, ali se ipak smejemo. Evo vam poslednjeg primera u nizu, i to ličnog: bio sam zatvoren u Čileu, i jedan od političkih zatvorenika, sit zatvorenosti u nekoj vrsti čistilišta, bez poteškoća i pitanja je obećao ili rekao da će se ubiti. Iste te noći došla su dvojica policajaca u gimnastičku dvoranu u kojoj smo bili zatvoreni i odveli su tog čoveka. Sutra uveče, posle dvadeset četiri sata provedena napolju, zatvorenik nam se vratio. Lice mu je užasno izgledalo. Mislim da su ga tukli, ne mnogo, a ono što su mu stvarno učinili bilo je da ga zatvore u jednu zajedničku kaznenu ćeliju. Želja da se ubije odmah ga je prošla. Želeo je jedino da bude tamo, sa nama, u čistilištu. A mi, njegovi sapatnici, brinuli smo se o njemu, ali nam je način na koji se ponovo pojavio među nama, izazvao mnogo smeha. Njegovo lice bilo je slika i prilika poslovice „Obećanje – ludom radovanje“. Smejali smo se pre svega zato što je u ekstremnim okolnostima smeh jedino što nas održava kao ljudska bića.

Markuš: *Živeli ste u Čileu, Meksiku, Salvadoru, Francuskoj... Već 25 godina živite u Španiji. Izgleda da nemate ono što bi se nazvalo vlastitim geografskim mestom. Po Vašem iskustvu, u kojoj meri je nomadizam – u doslovnom, kao i u mentalnom smislu – prednost, a u kojoj mana za pisca?*

Bolanjo: Nikada se nisam osetio previše vezan za neku određenu državu. Osećam se vezan za jednu kulturu, to je zapadna kultura, i za jednu planetu, to je ova, velike li sreće, da mogu otišao bih na neku drugu. Ne znam da li je takav stav prednost ili mana, u svakom slučaju to me i ne zanima. U stvari, što više na putu ima prepreka, to je veća dobit.

Izvornik: *Zlatna greda*, Novi Sad, br. 15–16, januar 2003, str. 6–7.